

Оксана НЕСТЕРЧУК

МАЛОВЖИВАНІ СУФІКСИ ТА УНІФІКСИ У ВАРІАНТАХ ЖІНОЧИХ ВЛАСНИХ ІМЕН ЖИТЕЛІВ ЗАХІДНОГО ПОЛІССЯ

У статті проаналізовані маловживані суфікси та уніфікси у варіантах жіночих власних імен жителів Західного Полісся та порівняно із західнополіськими апелятивами.

Ключові слова: власні особові імена, варіанти, рідковживані суфікси та уніфікси, апелятиви.

Кожне власне ім'я людини пройшло довгий час розвитку і становлення, зазнаючи різних змін. У дохристиянські часи не існувало якихось канонів у виборі імен. З прийняттям християнства у кінці X століття церква надавала імена, поступово витісняючи язичницькі.

Сучасний іменник українців включає давньоєврейські, грецькі, латинські та слов'янські за походженням імена, сюди ж увійшли пізніше і деякі язичницькі, якщо їхніх носіїв було канонізовано. Повні офіційні імена рідко вживані в розмовній мові – переважають їхні варіанти, адаптовані до особливостей говірки, пор.: Гапка < Агафія, Палажка < Пелагія, Соня < Софія, Нюра < Ганна та інші. Варіанти імен найчастіше творять за допомогою суфіксації, як і загальні іменники, надаючи власному імені різних відтінків – то зменшено-пестливого, то збільшено-згрубілого.

Про маловживані суфікси та уніфікси в західнополіських варіантах чоловічих імен ми вже писали¹.

Отже, **темою нашого повідомлення** є аналіз маловживаних суфіксів у варіантах власних жіночих імен жителів Західного Полісся. Матеріал зібраний експедиційним методом, а також використано “Словник варіантів власних імен північно-західної України”².

Завдання нашого дослідження – виявити рідковживані суфікси та уніфікси серед варіантів жіночих імен, порівнявши їх з апелятивами. Оскільки варіанти імен утворені від іменників, то й порівнюватимемо їх із десубстантивами.

Рідковживані суфікси у варіантах жіночих імен

-ак-а: *Густимáка* < Устина (Сильно Квр В), пор. апелятиви продуктивного типу: *брехун'áка, злод'ійáка, стегн'áка* [1, с. 47];

-ан: *Гал'án* < Галя (Гірники Рт В), *Вол'án* < Воля < Оля (приставний [в]) (Хоцунь Лбш В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *кажán, курйán* ‘курка-гермафродит’, *буйán* ‘бик-плідник’ [1,

с. 50];

-ар-а: *Жен'ара* < Женя < Євгенія (Залісся Шц В), пор. апелятиви продуктивного типу: *живот'ара, нос'ара, спин'ара* [1, с. 60];

-атк-о: *Лес'ун'атко* < Лесюня < Леся (Гірники Рт В), *Тан'атко* (Дерно Квр В), пор. апелятиви малопродуктивного типу: *дит'атко, д'їуч'атко, сирот'атко* [1, с. 66];

-ах-а: *Луд'аха* (Сошично К-К), *Нат'аха* (Воєгоща, Полиці К-К В, Холопичі Лк В, Гайове Квр В, Колки Мн В, Головне Лбм, Пугачівка Мл Р, Торговиця Мл Р, Семидуби Дбн Р), *Луб'аха* (Синове Ст В, Семидуби Дбн Р), пор. апелятиви непродуктивного типу: *горл'аха, йазик'аха, лим'аха* 'нерішуча людина' [1, с. 68];

-ац'-а: *Пол'ац'а* < Поля < Палашка < Пелагія (Тристеня Рж В);

-б-а: *Вал'ба* (Красноволя Мн В, Липно Квр В), *Луд'ба* (Чорниж Мн В), *Над'ба* (Красноволя Мн В), *Оксан'ба* (Комарово Мн В), *Св'етба* (Красноволя Мн В), *Тан'ба* (Липно Квр В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *дру'жба* 'головний розпорядник на весіллі', *кул'ба* 'ціпок' [1, с. 74];

-д-а: *Фенда* < Феня < Феонія (Сильно Квр В), *Йаринда* < Ярина (Раків Ліс¹

К-К В), пор. апелятиви, де суфікс відносимо до уніфіксів: *дуринда* 'дурень' [1, с. 76];

-ел'-а: *Ганз'ел'а, Марус'ел'а, Йаринз'ел'а* < Яринзя < Ярина (Липно Квр В), пор. апелятиви, де суфікс успадковано з праслов'янської мови: *куд'ел'а* 'прядиво на гребені' [1, с. 79];

-ел'к-а: *Ган'ел'ка* (Береськ Рж В);

-ен'-а: *Галчен'а* < Галка (Бихів Лбш);

-ер-а: *Гап'ера* < Гапа < Агафія (Липно Квр В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *баб'ера* 'огрядна стара баба', *д'ід'ера* 'дідуган' [1, с. 89];

-ет-а: *Христ'ета* < Христя (Сильно Квр В), пор. апелятиви малопродуктивного типу: *сум'ета, короб'ета* [1, с. 89];

-етк-а: *Гал'етка, Ган'етка* (Тур Рт В);

-етк-о: *Оксан'етко* (Хоцунь Лбш В);

-ех-а: *Тан'ух'еха* < Танюха (Липно Квр В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *лим'еха* 'неповоротка людина', *торб'еха* 'велика сумка', *куп'еха* 'велика купа чого-небудь' [1, с. 90];

-ец-а: *Гап'еца, Луб'еца, Наташ'еца, Н'інеца* (Липно Квр В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *баб'еца* 'товста баба', *голов'еца* 'велика голова' *хат'еца* [1, с. 93];

-еч-а: *Вул'г'еца* < Вольга < Ольга (Воєгоща К-К В), *Текл'еца* <

Текля (Городище Квр В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *дигеурéча* ‘дівтора’, *гайманéча* ‘купа мурах’ [1, с. 93];

-ж-а: *Марінжа* < Марина (Гірники Рт В);

-з'-а: *В'эрз'а* (Красноволя Мн В), *Ганз'а* (Костюхнівка Мн В, Холопичі Лк В, Хоцунь Лбш В, Головне Лбм В), *Гол'з'а* (Холопичі Лк В, Лобачівка Гр В, Торчин Лц В);

-дж-а: *Н'інджа* (Красноволя Мн В);

-ис'-а: *Іріс'а* (Прилуцьке Квр В, Вільхівка Гр В, Острівці Вл Р);

-ис'к-а: *Іріска* (Завітне Квр В, Годомичі Мн В, Бережці Лбм В, Пугачівка Мл Р, Дубровиця Ср Р), *Оленіс'ка* (Охлопів Гр В), *Св'ітланіс'ка* (Гірники Рт В), *Тан'ушис'ка* (Заріччя Квл В), пор. апелятиви непродуктивного типу: *л'удіс'ка*, *д'ітіск*, *грабіска* ‘держак граблів’ [1, с. 117];

-их-а: *Галі'єха* (Воєгоща К-К В, Торговиця Мл Р), *Настасі'єха* (Гірники Рт В), пор. апелятиви високопродуктивного типу: *голови'єха* ‘голова колгоспу’, *сторожі'єха*, *купчі'єха*, *старості'єха* [1, с. 124];

-иц'-а: *Йарініц'а* < Ярина (Підцир'я К-К В), пор. апелятиви продуктивного типу: *лосіц'а*, *лошиц'а*, *олениц'а*, *видмидіц'а*, *короліц'а* [1, с. 126];

-ичк-а: *Ган'ічка* (Дерно Квр В, Холопичі Лк В), *Мару'сичка* (Перв'ятичі Ск Л), *Настичка* (Торчин Лц В, Угриничі і Проходи Лбш В), *Оличка* (Тристен'я Рж В), *Йаводишчк'а* < Явдоха < Євдокія (Троянівка Мн В), пор. апелятиви продуктивного типу: *пиені'чка*, *траві'чка* [1, с. 131];

-иш: *Наст'оши* (Затурці Лк В), пор. апелятиви малопродуктивного типу: *тиліш* ‘тупий бік леза ножа’, *латіш* ‘старий одяг’ [1, с. 132];

-ишк-а: *Марті'шка* < Марта (Липно Квр), пор. апелятиви високопродуктивного типу назв дочок, утворені від прізвиськ матерів: *Бал'ошишка*, *Бобичі'шка*, *Зайчі'шка* [1, с. 133];

-ір-а: *Ксен'іра* < Ксеня < Оксана (Красноволя Мн);

-ін'к-а: *Райін'ка* (Охлопів Гр);

-іс'к-а: *Ган'іска* < Ганя (Головне Лбм, Нова Лішня Ів), *Райіска* (Охлопів Гр);

-іс'к-о: *Гал'іс'ко* (Липно Квр, Холопичі Лк), *Ксєн'іс'ко* (Липно Квр), *Ол'іс'ко*, *Пол'іс'ко*, *Йул'іс'ко* (Острівці Вл Р), *Марйіс'ко* (Заріччя Квл);

-іц-а: *Ман'іца* < Маня < Марія (Забужжя Лбш), *Оксан'іца*, *Йул'іца* (Гірники Рт), пор. апелятиви, де суфікс відносимо до уніфіксів: *баб'іца* ‘баба’ [1, с. 149];

-іч-а: *Кат'іча* (Красноволя Мн), *Натал'іча* (Острівці Вл Р);

-ічк-а: *Мар'ійічка* (Нова Руда Мн);

-іш-а: *Жен'іша* < Женя (Дубровиця Ср Р), *Ір'іша* (Звиняче Гр,

Гірники Рт);

-н-а: *В'єрна* (Дерно Квр), *З'он'а* < Зоя (Липно Квр), пор. апелятиви непродуктивного типу: *д'една́* ‘дядькова дружина’, *зубна́* ‘великі зуби’ [1, с. 165];

-овк-а: *Над'овка* (Красноволя Мн), пор. апелятиви непродуктивного типу: *зол'овка* ‘чоловіча сестра’, *сп'асовка* [1, с. 189];

-ок-а: *Гал'о́ка* (Забужжя Лбм);

-он-а: *Вал'о́на* (Хоцунь Лбш), *Над'о́на* (Дерно Квр, Пугачівка Мл Р), *Наст'о́на* (Нова Руда Мн, Бережці Лбм, Угриничі Лбш, Пугачівка Мл Р, Дубровиця Ср Р);

-он'-а: *Вал'о́н'а* (Тростянець Квр, Хоцунь Лбш), *Гал'о́н'а* (Тростянець Квр), *Кат'о́н'а* (Угриничі Лбш);

-онд-а: *Парас'о́нда* < Парася < Парасковія (Липно Квр);

-ондр-а: *Кс'о́ндра* < Ксеня (Гірники Рт);

-оп-а: *Вал'о́па* (Машів Лбм), *Гал'о́па* (Холопичі Лк, Тур Рт), *Ганзил'о́па* < Ганзоля < Ганзя (Липно Квр), *Оксан'о́па*, *Тан'о́па* (Колки Мн);

-ор: *Л'єно́р* < Лена (Холопичі Лк), пор. апелятиви непродуктивного типу: *танцо́р* ‘держак граблів’, *саж'о́р* ‘сажотрус’, *дупл'о́р* ‘два прицільні постріли з двостволки’ [1, с. 196];

-орн-а: *Гал'о́рна* (Заріччя Квл);

-ос'-а: *Ган'о́с'а* (Забужжя Лбм), *Л'уд'о́с'а* (Звиняче Гр), *Март'о́с'а* (Мельники-Мостище К-К), *Мотр'о́с'а* < Мотря < Мотрона (Ощів Гр), пор. апелятиви непродуктивного типу: *госпо'о́с'а* ‘господиня’ [1, с. 197];

-осн-а: *Гал'о́сна* < Галя (Красноволя Мн);

-отр-а: *Сан'о́тра* < Саня < Олександра (Тур Рт);

-ох-а: *Мар'о́ха* < Мар'я < Марія (Бихів Лбш);

-оц-а: *Гал'о́ца* (Забужжя, Столинські Смоляри Лбм), *Тан'о́ца* (Тур Рт);

-ош-а: *Л'ідо́ша*, *Рай'о́ша*, *Тан'о́ша* (Липно Квр), *Св'іто́ша* (Тур Рт), пор. апелятив, де суфікс відносимо до уніфіксів: *с'в'ато́ша*, який уживається й в інших діалектах [1, с. 202];

-ошк-а: *Мар'іо́шка* < Мар'я < Марія (Липно Квр);

-ошт-а: *В'іро́шта* (Тур Рт), *Л'уд'о́шта* (Гішин Квл);

-с'-а: *З'о́с'а* < Зоя (Чаруків Лц, Липно Квр, Гораймівка і Костюхнівка Мн, Затурці і Привітне Лк, Устилуг В-В);

-унд-а: *Парас'у́нда* < Парася < Парасковія (Липно Квр);

-ур-а: *Зон'у́ра* < Зоня < Софія (Хоцунь Лбш), *Над'у́ра* (Столинські Смоляри Лбм), *Сан'у́ра* < Саня < Олександра (Тур Рт), пор. апелятиви продуктивного типу: *д'іду́ра*, *н'імчу́ра*, *нос'у́ра*, *хвост'у́ра*, *вовчу́ра* [1, с. 217];

-ух-а: *Вал'уха* (Полонка Лц, Городище Квр), *Мар'уха* < Мар'я < Марія (Пересіка Тр), *Над'уха*, *Ол'уха* (Кустичі Тр), пор. апелятиви продуктивного типу: *систру́ха*, *молоду́ха*, *брату́ха*, *мату́ха*, *памту́ха* [1, с. 117];

-ухн-а: *В'єрухна*, *Гал'ухна*, *Мар'ухна*, *Над'ухна*, *Св'єту́хна* (Підкормілля Лбш), пор. апелятиви продуктивного типу назв осіб жіночої та чоловічої статі: *мату́хна*, *брату́хна*, *сестру́хна*, *свекру́хна* [1, с. 223];

-ч-а: *Тан'ча* (Машів Лбм), пор. апелятиви непродуктивного типу: *дитинча́*, *циганча́*, *воробча́* [1, с. 230];

-ш-а: *Гри́тша* < Грипа < Агрипина (Сильно Квр), *І%орша* < Іра (Машів Лбм), пор. апелятиви непродуктивного типу: *клє́виша* 'той, що має клишаві ноги', *ку́л'ша* (*зневажливе*) 'нога' [1, с. 235];

-шк-а: *Зóшка* < Зоя < Софія (Липно Квр, Бужани Ів).

Таким чином, серед західнополіських варіантів жіночих імен використано 13 малопродуктивних суфіксів (-*ах-а*, -*б-а*, -*ел'-а*, -*еу-а*, -*ис'-к-а*, -*ич-к-а*, -*іс'-к-о*, -*он-а*, -*оп-а*, -*ос'-а*, -*ош-а*, -*ух-а*, -*ух-н-а*), що виявлені в чотирьох-п'ятьох варіантах). До непродуктивних віднесено 16 суфіксів (-*ан*, -*ат-к-о*, -*д-а*, -*ет-к-а*, -*еч-а*, -*з'-а*, -*их-а*, -*іу-а*, -*іш-а*, -*н-а*, -*он'-а*, -*оу-а*, -*ошт-а*, -*с'-а*, -*ур-а*, -*ш-а*), усі інші словотворчі форманти – уніфікси. Усе це свідчить про певну вільність у творенні варіантів імен.

33 суфікси вжито у варіантах жіночих імен та апелятивах (-*ак-а*, -*атк-о*, -*еч-а*, -*ис'к-а*, -*ичк-а*, -*н-а*, -*овк-а*, -*ор*, -*ос'-а*, -*ош-а* та інші), а 34 використано лише для творення варіантів імен (-*ау'-а*, -*ен'-а*, -*етк-о*, -*ж-а*, -*з'-а*, -*ір-а*, -*ін'к-а*, -*ок-а*, -*с'-а* та ін.). Отже, можна стверджувати, що при спільній словотвірній тенденції серед західнополіських деривативів існують і досить суттєві відмінності між апелятивами та онімами, зокрема варіантами власних імен, за допомогою яких мовець міг висловити своє ставлення до конкретної особи – пестливе чи згрубіле, а також індивідуалізувати її, тоді як серед апелятивів індивідуалізація здебільшого відсутня.

Умовні скорочення назв районів та областей	К-К Камінь-Каширський район
В Волинська область	Квл Ковельський район
Л Львівська область	Квр Ківерцівський район
Р Рівненська область	Лбм Любомльський район
В-В Володимир-	Лбш Любешівський район
Волинський	Лк Локачинський район
Вл Володимирецький район	Лц Луцький район
Гр Горохівський район	Мл Млинівський район
Дбн Дубнівський район	Мн Маневицький район
Ів Іваничівський район	Рж Рожищанський район
	Рт Ратнівський район

Ск Сокальський район
Ст Старовижівський
район

Ср Сарненський район
Тр Турійський район
Щц Шацький район

Література

1. Аркушин Г. Іменний словотвір західнополіського говору: Монографія. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. – 764 с.

2. Нестерчук О.Г. Маловживані суфікси та уніфікси у варіантах власних імен жителів Західного Полісся // Волинь філологічна : текст і контекст / Західнополіські говірки в просторі та часі: зб. наук. пр. / [упор. Г.Л. Аркушин]. – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – Вип. 9. – С. 291-297.

3. Словник варіантів власних імен північно-західної України А-Я. / Упорядник Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. – 372 с.

О.Г. Нестерчук

Редкоупотребляемые суффиксы и унификсы в вариантах собственных женских имен жителей Западного Полесья

В статье проанализированные редкоупотребляемые суффиксы и унификсы вариантах женских собственных имен жителей Западного Полесья и осуществлено их сравнение из западнополесскими апелляциями.

Ключевые слова: собственные имена, варианты, редкоупотребительные суффиксы и унификсы, апелляциями.

O. Nesterchuk

Rare suffixes and unifixes in female proper names' variants of Western Polissia's dwellers.

The article is focused upon rare suffixes and unifixes of female proper names' peculiar to Western Polissia. They are also compared with appellations of Western Polissia.

Key words: proper names, variants, rare suffixes and unifixes, appellations.